

Bremenin Rienzi eli Lehtipuhallinmiehen nousu ja tuho

Teksti: Petri Salin

Kuva: Saskia Hom

Oli synkkä ja myrskyinen yö. Tai, no, ei ollut eikä ole. On vasta alkuiltai eikä erityisen synkkäkään kun astun raitiovaunusta Goetheplatzilla. Parin päivän ajan on Bremenissä ollut melkein helle ja ihmiset kävelevät kaupungilla paitahihasillaan tai pelkissä shortseissa vaikka eletään vasta huhtikuun ensimmäisiä päiviä ja nyt tuo helle on purkautumassa varsinaiseksi trooppiseksi rankkasteeksi – väkivahva raekuuro moukaroi vanhan kaupungin kevätöpölyisiä katuja ja sen onnettomia pahaa aavistamattomia jalankulkijoita ja Tor säestää julmaa moukarointia yhä hurjemmaksi käyväällä vasaranpaukkeellaan. Tänä iltana Tor – tai ehkä tässä yhteydessä pitää puhua Donnerista, Saksassa kun ollaan – soittaa Mjölknirinsä hehkuvan punaiseksi. Hyvä enne? Sellaisena sen haluan tulkita. Sitten, yhtä äkkiä kuin alkoikin, myrsky on ohi ja ilma raikasta hengittää. On jälleen turvallista jatkaa matkaa jalan ja otan viimeiset ratkaisevat askeleeni kohti Theater am Goetheplatzia, joka tässä keskiaikaisessa hansakaupungissa oopperatalon virkaa näyttää toimittavan.

Tänä iltana tämän noin Svenska Teaternin tai Tampereen Teatterin kokoisen vaan ei sisustukseltaan yhtä tyylikkään teatterin näyttämöllä esitetään mielenkiintoista kylä teos jota harvemmin missään nähdään – **Wagnerin** varhainen *Rienzi*. Mielenkiinnontonta ei myöskään ole se että oopperan ohjauksesta vastaa Bayreuthin juhlaiviikkojen uuden tandemjohdon nuorempi puolisko, Richardin pojanpojan nuorin tytär **Katharina Wagner**. Jolla ei nuoren ikänsä takia vielä monen montaa oopperaohjausta vyönsä

alla ole. Ensi-ilta ohjauksella oli marraskuussa ja lehdistön suhtautuminen on ollut – no, ristiriitaista mutta sangen värikästä. Yhteistä nuoren neiti Wagnerin produktioille tuntuu olevan, mikäli olen ymmärtänyt asian lainkaan oikein, epätoivoisen oloinen halu shokeerata. *Lassen uns sehen*.

Ostan käsiohjelman ja hakeudun nopeasti paikalleni. Sali näyttää olevan noin kolmanneksen vajaa, ehkä enemmänkin, joten ei olisi tarvinnut hätäillä ja ostaa lippua netistä. Oveltakin taitaa vielä saada. Ei siis tuotannon tietyistä uniikeista aspekteista huolimatta mikään yksiselitteinen yleisömenestys, tai sitten suurin osa Bremenin sivistyneistöstä on vain lähtenyt ennenaikaiselle pääsiäislomalle. Permannon keskeltä on tietenkin vaikea arvioida asiaa pätevästi mutta kovin pieneltä näyttää orkesterimonttu. Mahattaako sinne täysimittainen oopperaorkesteri edes mahtua? Ja ennen kaikkea täysimittainen wagneriaaninen orkesteri?

Mutta Rienzi. *Rienziin* minulla on pitkä mutta sangen monimutkainen suhde. Onko kyseessä hyvä ooppera? En osaa sanoa. Luultavasti ei. Silti se on minulle läheinen. Jostakin oudosta ja minulle peräti käsittämättömästä syystä *Rienzi* taitaa suorastaan olla ensimmäisiä kokonaisuudessaan kuulemistani Wagnerin oopperoista. Ehkä vain siksi että se nyt sattui löytymään kaupunginkirjaston levyhyllystä. Sittemmin CD-aikakauden koittaessa oopperan overtyyri tuli hyvinkin tutuksi koska se nyt vain sattui sisältymään ensimmäisen hankkimani wagner-CD:n ohjelmistoon – ei ehkä Wagner-yhteyksissä ai-

van itsestään selvimmän kapellimestarin **Neville Marrinerin** johtamana. Ja se alkusoitohan on sellainen että kun se kerran rupeaa soimaan päässä niin se soi. Ja soi. Ja soi. Ja jos sitä yrittää päästään tukahduttaa niin silloin se vasta soikin.

Toinen syy *Rienzin* esille nostamiseen, etenkin kirjallisten kuriositeettien harrastajalle, lienee **Edward Bulwer-Lytton** jonka romaaniin libretto perustuu. Viktoriaanista brittikirjailija Bulwer-Lyttonia ei ole aivan unohdettu tänä päivänä mutta ei paljon puuttu. Joku on ehkä lukenut hänen Pompeijin tuhosta kertovan romaaninsa *The Last Days of Pompeii* (1834), tai hänen varhaista science fictionia edustavat *Zanoni: Yli-ihmisen elämäntarina* (Zanoni; 1841) ja *Vril: Tuleva rotu* (The Coming Race; 1871), mutta *Rienzi* (1835) on jo harvinaisempaa herkkua. Tosin herkkua on adjektiivina harvinaisempi Bulwer-Lyttonin romaanien yhteydessä. Pitkiä ovat, historiallisesti kiinnostavia, tiettyssä mielessä perusteellisia, science fiction -romaanit jopa kiehtovia ja tiettyssä mielessä pelottavankin tarkkanäköisiä ennusteita (ehkä jopa itsestään toteuttavia sellaisia, jos on uskomisen niitä teoreetikkoja joiden mukaan natsit ammensivat niistä polttoainetta yli-ihmisteorioilleen?), mutta herkullisia? Ei. Parhaiten Bulwer-Lytton tänään muistetaan romaanista Paul *Clifford* (1830). Sitähän ei ole kukaan lukenut mutta melkein jokainen tietää miten se alkaa. Nimittäin lauseella ”It was a dark and stormy night” eli ”Oli synkkä ja myrskyinen yö”. Tämän tiedämme taasen siksi että *Tenavien* Jaska Jokusen romaanikirjailijan urasta haaveileva koira Ressu aloittaa jokaisen uu-

den kirjansa tällä nimenomaisella lauseella. Ja mikä on aloittaessa, klassikolla.

Rienziä, jälleen aiheeseeni palatakseni, en ole lukenut. Lieko juuri kukaan. En edes muista sitä koskaan nähneenkään mistä oletan että tuskin siitä on kauhean monta modernia painosta otettu. Tutkinpa asiaa ja Helsingin kaupunginkirjaston varastosta löytyy kaksi laitosta: suomennos vuodelta 1893 ja ruotsinnos vuodelta 1836. Amazonilta kuitenkin löytyy parikin 2000-luvun pokkaripainosta, mikä on selvä yllätys. Tuskin romaania kuitenkaan muistettaisiin ilman Wagnerin oopperaa. Niin tai näin, useammin *Rienzillä* vetoaperaa kuin romaania tarkoitetaan.

Romaaninhan perustuu tositarina: **Cola di Rienzi** tai **Rienzo** oli 1300-luvun alussa syntynyt roomalainen kansanmies joka haikkaili Rooman menneitä suuruuden aikoja. Hän saavutti kansansuosiota, nousi johtavaan asemaan Roomassa, yritti peräti yhdistää maata, mutta ajautui kahnauksiin niin aateliston kuin kirkonkin kanssa. Rienzi ajettiin maanpakoon, sai Rooman piispan vihan niskoillensa (vakaumuksellisen protestantin on niin kovin vaikea puhua ”päävistä”), tuomittiin kuolemaan mutta selvisi vankeudella, palasi Roomaan suuressa kansansuosiossa. Kansansuosio on aina häilyvä ja niin kansa kääntyi lopulta Rienziä vastaan ja repi hänet kappaleiksi Capitolin poltetuilla raunioilla. Romaani tietenkin oikoo mutkia ja tuo draamallista yhtenäisyyttä sille missä sitä ei oikeasti ollut. Ja, ennen kaikkea, pukee tarinan hieman halvahkon melodraaman kaapuun. Ooppera tietenkin seuraa tätä. On oletettavaa että Wagner librettoa muokatessaan näki materiaalinaan jonnakkaisen klassisena shakespeareanisen korkeana tragediana, *Coriolanuksen* ja *Romeon ja Julian* risteytyksenä. Rutiinia ei vain ollut, vielä, josta syystä libretto on vähän muotopuoli, monessakin suhteessa.

Sitten on kolmaskin syy nostaa Rienzi Wagnerin merkittävimpien oopperoiden joukkoon. Syy joka ei mitenkään liity taiteeseen mutta on kuitenkin perin painava.

Mutta, nyt orkesteri jo virittelee

soittimiaan ja kohta jo kajahtavat ilmoille overtyyrin tutut sävelet. Ja hyvin kajahtavatkin, turhaan epäilin orkesteria sillä komeasti pojat (”Es spielen die Bremer Philharmoniker”) soittavat. Torvisoittimien korkeimissa äänissä on lievää epäviereisyyttä mutta sen laitamme alkuhermostuneisuuden piikkiin. Overtyyrin aikana ainakin tämän kuulija saa kylmiä väreitä koko rahan edestä ja kokee illan ensimmäisen kohokohdan. Wunderbar.

Ja sitten nousee esirippu.

Eikä kaikki enää olekaan aivan wunderbar.

Rooma näyttäisi olevan ... tuota ... portaikko. Jonka keskellä on ... siis ... isohko Pallas Athenen (sic?) patsas. Libreton mukaanhan ooppera alkaa sillä että aateliston lurjukset yrittävät ryöstää Rienzin kauniin sisaren näiden kotoa. Paras ehkä unohtaa

libretto. Siltä vaikuttaisi. Pallas Athenen (sic?) jalkojen välistä alkaa purkautua populaa niin perskuleesti. Joku niistä on kai Rienzin sisar Irene (**Patricia Andress**). Ne, joilla on pitkä dekadentin oloinen peruuki (jollaisia pidettiin kai lähinnä Aurinkokuninkaan hovissa?), lienevät aatelista. Ireneistä ne eivät kummoisesti välitä, mutta Pallas Athenen (jälleen – sic?) patsasta ne kovasti tykkäävät häpäistä mahdollisimman rivoihin liikkein ja elein. Plebeijit ovat pukeutuneet harmaaseen jos ovat herroja, vaaleanpunaiseen jos ovat daameja. Aatelisto iskee Pallas Athenelta (sic?) pään irti ja muutama innokain siniverinen alkaa rakkimaisesti nylkyttää patsaan irronnutta päätä. Juuri sillä tavalla. Kuin yrittäisi yhtyä siihen sukupuolisesti. Jossakin vaiheessa lavalle singahtaa tukeva kalju poikanen joka paljastuu sankariksemme (**Kip Wilborn**). Plebeijitpä kovasti hänen retoriikkaansa ihastuvat. Peruukkipäät eivät niinkään. Jossakin vaiheessa lavalle marssii Rooman piispan lakeija ei kun legaatti kardinaali Raimondo (**Franz Becker-Urban**), joka kovasti muistuttaa kardinaali **Richeliuta** – en tarkkaan tiedä miksi) seuranaan mafioso, pelkkiin kalsareihin pukeutunut mies ja kuoripoika. Erityisen säväyksen tekee kvartetin kävely, joka on (ja kiitos tästä huomiosta eräälle netissä huomion tehneelle viisaalle, jonka nimeä en enää muista enkä laiskana miehenä jaksa tarkistaa) huomattavankin paljon velkaa Monty Pythonin klassiselle sketsille jossa **John Cleese** kävelee hassusti ministeriön (The Ministry of Silly Walks) virkamiehenä. Tässä vaiheessa alkaa naurattaa niin pirusti. Katselen salaa ympärillä. Jostain syystä ketään muuta ei naurata.

Seuraava kohtaus. Joka tapahtuu kampaamossa. Tietenkin. Kardinaali ja mafioso & kalsarimies & kuoripoika kävelevät hassusti kampaamoon ja istuvat tuoleille odottamaan. Ja rupeavat lukemaan naistenlehtiä. Aatelmies Colonna (**Tamara Klivadenko**) käy hoidattamassa peruukkiaan. Kalju Rienzi hankkii itselleen oman peruukin. Mistä

tulee elävästi mieleen toinen Monty Pythonin sketsi – se neljännen kauden juttu jossa juoni kovasti pyörii mahdollisimman epävaikuttavien tupeiden ympärillä. Jos olisi niitä aivoja annettu niin ehkä kykenisi ymmärtämään sen kovin kovin subtiilin symboliikan joka tähänkin kohtaukseen sisältyy. Ei ole. Ei kykene. Naurattaa vaan.

Väliajalla suuntaan viereiseen ravintolaan ja tilaan Macallanin. Saksassa saa olla todella tiukkana tai ne lykkäävät viskiin jäitä. Ihan joka kerta. Olen todella tiukkana. Pohdin ohjausta hetken Skotlannin jalon ja ennen kaikkea jäättömän liemen ääressä ja tulen väijäämättömään lopputulokseen: komediaa on lähdetty tekemään. Ei ole muuta vaihtoehtoa. Slapstickia. Buskista. Mutta miksi eivät toiset naura? Wie komisch.

Toinen näytös. Alkaa lupaavasti. Aatelista riippii vallan karmiasti Rienzi. Peruukkejaan huoltaessaan he alkavat juonia Rienzin peruukin – ei kun pään – menoksi. Colonna isä (**Jose Gallisa**) ei ole tyytyväinen poikaansa, joka osoittaa merkkejä Rienzin sympatiseeraamisesta. Isä hieroo peruukkia pojan naamaan. Siitäpä poika oppii ihmisten tavoille. Kohtauksen lopuksi aatelisherat yrittävät hypnotisoida peruukkipuitaan. Vaikuttavaa.

Rienzi järjestää fascistoidiset mutta hieman dekadentin oloiset juhlat. Sankarimme saapui paikalle biojätelaatikossa, joka etäisesti muistuttaa triumfivaunuja. Juhlitaan. Paha peruukkipäinen aatelisto hiipii niljakaasti tekemään pahojaan ja heidän onnistuu kuin onnistuukin napata Rienzin peruukki hänen päästään. Mutta – tätäpä ei aatelisto ollut tullut ajatelleeksi: Rienzilläpä on toinen peruukki varalla jonka hän oitis kiskaisee kaljunsu peitoksi; pitempi, eläkkeen ja haudan välillä huojuvan hevirokkarin tyylinen elegantti tukkalaite. Ja sitten Rienzi vetäisee esille valttikorttinsa: lehtipuhaltimen. Sillä kun puhaltelee tuhmia poikia niin kohta on vihollinen lyöty. *Vae victis*. Aatelistolla ei ole mitään mahdollisuuksia. Kuka nyt leh-

Rienzillä on päässään pidempi peruukkinsa.

Kuva: Saskia Horn

Kuva: Saskia Hom

Taistelu kuvataan verta vuotavilla portailla.

tipuhallinta vastaan kykenee taistelemaan? Ja sivuhuomautuksena painotettakoon että kyseessä on todella lehtipuhallin eikä pölynimuri, kuten eräs brittiläinen arvostelija kuvitteli. Pölynimuri? Pyh. Sellainenhan olisi - naurettavaa. Kuka kansakuntaa kykenisi pölymuruilla puolustamaan? Lapsellinen ajatus.

Kolmas näytös. Taistelut jatkuvat. Taisteluissa haavoittuneille jaetaan... nukkeja. Eläviltä kuolleilta näyttävät suruasuihin puettut surumorsiamet alkavat parveilla. Rienzi ajaa ne pois lehtipuhaltimellaan. Irene kerää pois nuket jätösäkkeihin, joten kauan eivät poloiset haavoittuneet saa nukkeillaan leikkiä. Sota on julmaa. Ei ole sota leikin asia. Ja Pallas Athenea (tässä täytyy nyt vihdoinkin kysyä se - miten hitossa iso Pallas Athenen patsas liittyy Roomaan? Ateenassako tässä sittenkin ollaan?) ei ole näkynyt enää aikoihin. Se on peitetty kankain. Kankaisiin on maalattu Pallas Athenen (sic?) kuva. Ja joka kohtauksessa edellistä rivompi ja räikeämpi kuva. Nyt on kankaaseen ltkäisty pornograafinen mangapallas. Syistä jotka ovat ohjaajalle selvempiä kuin monelle muulle.

Ööh. Tauko. Nyt pitää jo käydä haukkamassa raikasta ilmaa. Vieläkään ei kukaan muu naureskele ääneen. Ehkä kanssalyisö-äni vaivaa hoitamaton myopia.

Ehkä tässä yhteydessä on aika palata siihen kolmanteen syyhyn miksi *Rienzi* on Wagnerin kaanonissa merkittävä ooppera. Sen syy nimeltä on **Adolf Hitler**.

Rienzi oli ensimmäinen Hitlerin näkemä Wagnerin ooppera ja miehestä tuli melkein pätevä kertakaikkoinen wagneriaani. Ei - tuli jotain enemmän. Nähdessään *Rienzin* Linzissä 1908 (tai ehkä 1909 - tästä ei ole täytettyä selvyyttä) Hitler oli lähinnä kuunnellut *Iloista leskeä* ja keveitä operetteja. Tämä, tämä oli enemmän kuin musiikkia. Tämä oli kohtaloa. Vaatimattomista oloista oleva poika kykenee muuttamaan kokonaisen kansakunnan suunnan. Pelkällä tahdonvoimallaan, pelkällä sisäisellä palollaan, pelkällä puheensa mahdollilla. Hän yhdistää kansan,

puhdistaa maan, ohjaa sen oikealle tielle, ottaa haltuunsa sen tulevaisuuden kunnioittamalla sen kunniakasta menneisyyttä. *Rienzi* ei ollut Hitlerille ooppera - *Rienzi* oli misio, *Rienzi* oli kohtalo. Hitler näki sen heti - hän itse oli *Rienzi*.

Olisiko liioittelua väittää että Hitler muokkasi kohtaloaan *Rienzin* mallin mukaisesti? Että hänen kohtalonsa oli sinetöity sillä hetkellä, kun hänen ystävänsä ohjasi hänet Linzin oopperatalon ovesta sisälle? Ehkä. Luultavasti. Totta se silti on.

Rienzi oli Hitlerille SE ooppera.

Ei ollut hyvä idea innokkaiden natsien mennä ehdottamaan että Nürnbergin puoluepäivien avajaismusiikki eli *Rienzin* overtyyri vaihdettaisiin... noh johonkin "modernimpaan" ja "natsistisempaan". Ei olenkaan hyvä idea.

Ja vaikea on *Rienziä* kuunnella tai katsella ajattelematta Hitleriä. Oopperan loppu, kun raivostunut väkijoukko ajaa *Rienzin* palavaan Capitoliin jonka raunioihin hän hautautuu - miten sen voisi kokea näkemättä sielunsa silmin vuoden 1945 palvan Berliinin ja Hitlerin kuoleman führerin-bunkerissa? Ei ole mahdollista. Jos Hitler elämänsä muokkasi *Rienzin* pohjalta ja *Rienzin* kaltaiseksi niin kyllä hänen kuolemansakin on suoraan *Rienzistä*. Hitler ja *Rienzi* ovat ikuisiksi ajoiksi kietoutuneet eräänlaiseen epäpyhään kohtalonyhteyteen eikä sitä voi rikkoa.

Ja sitten urheasti päin neljättä näytöstä. Taas ollaan kovasti *Rienziin* tyytymättömiä. Niin peruukkipäät kuin harmaaharirikin. Ja taas kansalaissoditaan niin maanperusteellisesti. Mikä olisikaan pelottavampi tai uhkaavampi ilmestys kuin mekoltä näytävään essuihin puettujen ja lehtipuhaltimien sojottelevien roomalaisplebeijien verenhimoisen armeija? Siinä saa aatelisto olla varpaillaan. Taistelut kuvataan ohjauksen tyylillä kimmillä visuaalisella oivalluksella: portaat vuotavat verta. Sodan päätteeksi plebeijien zombiarmeija marssii pitkin Rooman portaita. Ja *Rienzi* alkaa - totta kai - purra heitä kuoliaaksi.

Viides näytös alkaa sillä että *Rienzi* maa-kaa jalkojaan rivosti levittelevän ja itseään vielä rivommin jalkovälisestä hipelöivän pornograafisen Pallas Athenen (sic?) edessä. *Rienzi* on apea. Tämän voimme konkreettisesti todeta siitä elegantin pittoreskista detaljista että hän on jälleen vaihtanut peruukkia. Nyt hänellä on kullankeltaiset korkkiruuvi-kiharat kuin *Mary Pickfordilla* konsanaan ja posket punatut kuin jouluomenalla. Ken on nähnyt *Bette Davisin* elokuvassa *Whatever Happened to Baby Jane* tietää mistä puhun. Colonna yrittää laiskanlaisesti vokatella Ireneä jättämään *Rienzin*. Irene ei jaksa. Colonnaa ei häntäkään kauheasti kiinnosta. Muutamalla strategisella vedolla ohjaus virittää hyvinkin irstaan ja perverssin, etten sanoisi inestuaalisen tunnelman *Rienzin* ja *Irenen* välille. Kansakin valuu laiskanlaisesti paikalle. Vissiin pitäisi sille *Rienzille* jotta kai tehdä, tuumaa kansa. *Rienzi* vetää alas Pallas Athenea (sic?) peittävän säädetytön liinan ja alta paljastuu - pelkkä tyhjä rakennusteline. Patsasta ei ole ollut aikoihin. Oooh - taitavaa symboliikkaa? *Rienzi* ja *Irene* pakenevat unista massaa rakennustelineisiin. Missä on lehtipuhallin kun sitä eniten tarvitsee, voisi kuvitella *Rienzin* pöhitän. Tähän polttavaan probleemiin emme saa vastausta. *Alas and alack*. Colonna istuskelee portailla ja laskee minuutteja työvuoron loppuun. Sitten *Irene* kapuaa alas telineiltä ja etsi hänkin itselleen hyvän istumapaikan portailta. Ei liian läheltä Colonnaa. Ei ole onneksi montaa minuuttia jäljellä, sankarittaremmen flegmaattinen olemus tuntuu viestivän. Pari plebeijää käy ripustamassa *Rienzin* tellinkieihin. Ja sitten onkin päivä pulkassa ja solistien, kuorolaisten, orkesterin ja yleisön aika käydä leimaamassa kellokortti työvuoron loppumisen kunniaksi ja aloittaa *Feierabend*.

Summa summarum: en ole koskaan nauranut yhtä paljon Wagnerin oopperassa. Ihan sai nauraa koko rahan edestä. Sitä plussaa. Mutta ohjaaja oli ladannut kaikki parhaat vitsit pariin ensimmäiseen näytökseen ja jättänyt viimeiset näytökset vähän liikaa tuulijolle. Usua hassuja ideoita ei enää riittänyt. Dramaturgisesti katsoen komediassa pitää naurut jakaa tasaisesti ja säästää parit hyvät vitsit aivan loppuun. Roppakaupalla bonuspisteitä runsaasta viittauksista Monty Pythoniin (sieltähän se kardinaali Richelieu tai mahdollisesti kardinaali Richelieutä esittävä huijari oli napattu?). Peruukit toimivat aina, mutta lehtipuhaltimien käytöstä en ole ihan varma - ovatko ne hauskoja? Eivät ne ainaakaan ekologisia ole? Parempia silti kuin pölymuri. Kai. Seuraavassa ohjauksessa voisi kokeilla kermakakkuja: klassikko jonka kanssa ei voi mennä vikaan.

Mutta Katharina Wagner on vielä nuori. Vielä hän ehtii oppia paljon ihmisten hauskuuttamisesta. Bayreuthiin menijät: varautukaa nauramaan vatsanne kipeäksi!

Vitsihän tää oli? Olihan tää vitsi? Ihan tahallinen vitsi? Olihan?